

Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами

Features technical support forensic crime investigation, involved in criminal explosion

Юрій Приходько

Ключові слова::

техніко-криміналістичне забезпечення, криміналістичні прийоми, криміналістичні методи, технічні засоби, кримінальні вибухи, спеціальні технічні засоби.

Key words:

technical and forensic support, forensic techniques, forensic methods, means, criminal explosions, special tools.

Постановка проблеми. Основне завдання криміналістики як науки у розслідуванні злочинів полягає в розробці та застосуванні засобів, прийомів і методів виявлення та усунення обставин, що сприяють вчиненню злочинів. Також велике значення має розробка засобів, прийомів і методів, спрямованих на попередження, припинення злочинів, що готуються, перешкоджання скоєнню та полегшення виявлення винних у розслідуванні скоєних злочинів.

Вирішенню зазначених завдань сприяє техніко-криміналістичне забезпечення попередження та розслідування злочинів, в тому числі тих, що пов'язані з кримінальними вибухами. Кримінальні вибухи скоюються, як правило, з використанням вибухових пристроїв і вибухових речовин. Статистичні дані свідчать про зростання цієї категорії злочинів. Якщо проаналізувати дані за 2007–2009 роки, то можна побачити, що загальна кількість скоєних вибухів по Україні складає 118 (з них 74 кримінального характеру). Протягом же 2010–2012 років загальна кількість скоєних вибухів складає вже 192 (з них 97 кримінальних)¹.

Через події останніх років кількість кримінальних вибухів помітно збільшилась як в Україні, так і за кордоном, про що свідчать повідомлення засобів масової інформації.

У складній системі заходів щодо протидії кримінальним вибухам та їх розслідуванню важливе місце посідає техніко-криміналістичне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремими питаннями щодо технічного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв, а також криміналістичного забезпечення розслідування вибухів займалися і займаються такі відомі вітчизняні та закордонні вчені, як В.Н. Агінський, А.Ю. Аполлонова, І.І. Артамонова, М.І. Асташова, В.П. Бахін, Л.В. Бертовський, Т.М. Бульба, О.А. Буханченко, С.І. Винокуров, В.П. Власов, Ю.М. Дільдін, А.В. Іщенко, А.М. Єгоров, С.М. Колотушкин, М.В. Кобець, В.В. Мартинов, М.А. Михайлов, І.Д. Моторний, І.П. Пантелєєв, В.І. Пащенко, В.М. Плєскачевський, А.С. Подшибякін, М.А. Погорецький, В.В. Поліщук, В.А. Ручкін, А.Ю. Семенов, Є.Н. Тихонов, А.А. Топорков, А.Б. Шмерего та багато інших.

Однак питання щодо висвітлення особливостей техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами, ще не знайшло належного відбиття у науковій літературі. Новизна дослідження полягає у розгляді питання використання науково-технічних засобів і методів забезпечення попередження і розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами.

Метою **та завданням** статті є розкриття особливостей, сутності техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами.

¹ Поліщук В.В. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.В. Поліщук ; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2013. – 16 с.

Виклад основного матеріалу. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами, потребує використання певних наукових знань. При цьому зв'язки криміналістичних досліджень з наявними науковими знаннями, що застосовуються для їх проведення, мають різнобічний характер. В одних випадках ці зв'язки безпосередні, якщо наукові положення використовуються для криміналістичних досліджень без відповідного доопрацювання або переопрацювання (наприклад, наукові положення про теорію і практику вибуху, властивості вибухових речовин і засобів вибуху, способи поводження з ними і характер протікання процесу вибуху). В інших випадках ці зв'язки опосередковані, коли наукові положення перетворюються і на їх основі розробляються спеціальні методи, прийоми та засоби виявлення, фіксації, вилучення, зберігання і дослідження матеріальних носіїв інформації про обставини вибуху та інші обставини, пов'язані з ним².

Техніко-криміналістичні засоби – це пристрої, пристосування або матеріали, що використовуються для збирання й дослідження доказів, або створення умов, що перешкоджають вчиненню злочинів³.

Різні точки зору в криміналістиці існують не тільки щодо поняття техніко-криміналістичних засобів, але й щодо їх класифікації.

П.Т. Скорченко пропонує класифікувати техніко-криміналістичні засоби на такі групи: ті, що підвищують результативність слідчих дій; ті, що підвищують результативність праці слідчого; ті, що застосовуються для одержання пошукової інформації; ті, що застосовуються в лабораторних дослідженнях; ті, що застосовуються в профілактиці злочинів; ті, що застосовуються при проведенні оперативно-розшукових заходів⁴.

Так, наприклад, стосовно до огляду місця події слід виділити такі групи техніко-криміналістичних засобів, які повинні бути використані в процесі огляду місця події: засоби виявлення невидимих і слабковидимих слідів та інших об'єктів, пошукові засоби, засоби закріплення (копіювання) і вилучення слідів, засоби фіксації, засоби для одержання відбитків пальців у живих осіб і трупів, засоби-маркери, універсальні засоби.

Одним з основних положень криміналістики є правило, відповідно до якого організація й тактика огляду місця події визначається слідчою ситуацією, яка склалася на конкретному етапі розслідування.

Але, незалежно від виду вихідної «експертної» ситуації, суб'єкти огляду місця події повинні мати у своєму розпорядженні засоби польової криміналістики загального призначення, тобто ті, які використовуються для виявлення й фіксації слідів і при огляді місця подій, пов'язаних, зокрема, з кримінальними вибухами. До них відносяться: засоби фото- й відеозапису, за допомогою яких фіксується загальна обстановка на місці події, окремі об'єкти й сліди; вимірювальні інструменти й пристосування; засоби обчислювальної техніки, що дають змогу проводити первинні розрахунки на місці події, мікрокалькулятори, спеціальні комп'ютерні програми тощо; засоби, що дають змогу виявити й розглянути мікрооб'єкти на місці події: криміналістичні лупи, збільшувальне скло; засоби, що дають змогу демонтувати окремі об'єкти на місці події, вилучати зразки ґрунту: лопатки, набір викруток, гайкових ключів, ніж, сокирка, склорізи, ножиці по металу, пила; засоби візування: дроти, лазерні приціли до стрілецької зброї; засоби маркування й зберігання окремих слідів, виявлених на місці події: скляні й поліетиленові ємності з пробками, що забезпечують герметичність тощо; засоби, призначені для обмеження доступу сторонніх до місця події: огорожувальні стрічки, попереджувальні плакати; освітлювальне устаткування тощо.

Значний перелік технічних засобів, які можуть бути використані для забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами, дає підставу розглянути його через ознаки, що його класифікують.

У спеціальній літературі існує класифікація спеціального обладнання, яка заснована на її групуванні за ознаками основних видів виконання спеціальних вибухотехнічних робіт. При цьому виділяється окреме спеціальне обладнання, яке за функціональними можливостями призначено для виконання декількох операцій у різних видах виконання спеціальних вибухотехнічних робіт. Спеціальне обладнання однієї групи може використовуватися при виконанні спеціальних вибухотехнічних робіт, яке зосереджено в іншій. Наприклад, роботизовані системи (комплекси) використовуються як для експертного огляду об'єктів, так і для транспортування або дистанційного знешкодження вибухових пристроїв чи відкриття зовнішніх оболонок підозрілих предметів.

² Кобець М.В. Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів / М.В. Кобець // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 1 (13). – С. 87–92.

³ Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М. : БЕК, 1997. – 227 с.

⁴ Скорченко П.Т. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : [учебное пособие] / П.Т. Скорченко. – М. : Былина, 1999. – 272 с.

За ознаками умов використання спеціального обладнання воно поділяється на стаціонарне та польове: стаціонарне спеціальне обладнання використовується в пунктах постійної дислокації та на постійно визначених нормативними документами підривних майданчиках; польове спеціальне обладнання використовується при виїздах для ліквідації інцидентів, пов'язаних з вибуховими матеріалами.

При використанні спеціального обладнання основна увага повинна приділятися можливостям представлених зразків, їх надійності та функціональному призначенню. Кожний зразок обладнання не може задовольнити усіх функціональних можливостей проведення повного обсягу вибухотехнічних робіт і повинен розглядатися у сукупності з іншими. Особлива увага при вивченні зразків спеціального обладнання приділяється можливостям підвищення заходів безпеки та окремих дій з виявлення, розрядження, локалізації чи знищення вибухових пристроїв і речовин. У той же час багатофункціональність спеціального обладнання не повинна занижувати показники ефективності обладнання, яке містить однокомпонентне функціональне призначення.

За ознаками функціонального призначення спеціальне обладнання поділяється на індивідуальні засоби захисту; колективні засоби захисту та транспортування вибухових пристроїв; засоби для виявлення та ідентифікації вибухових пристроїв і речовин; засоби для контактної та дистанційної роботи з вибуховими пристроями; спеціальні пересувні вибухотехнічні лабораторії.

Індивідуальні засоби захисту – обладнання та одяг, яке розроблене чи пристосоване для забезпечення захисту вибухотехніка (оператора) під час виконання спеціальних вибухотехнічних робіт. Воно захищає від одного і більше вражаючих факторів вибуху з метою зменшення ризиків нанесення шкоди здоров'ю вибухотехніка. Окремі зразки індивідуальних засобів захисту використовуються для захисту органів дихання і травлення.

Колективні засоби захисту – обладнання, яке розроблене чи пристосоване для забезпечення захисту декількох людей чи об'єктів (в тому числі вибухотехніка) від одного та більше уражаючих факторів вибуху під час локалізації виявлених вибухових пристроїв і речовин та контактної або дистанційної виконання спеціальних вибухотехнічних робіт.

Засоби для виявлення та ідентифікації вибухових пристроїв і речовин – обладнання, яке розроблене чи пристосоване для обстеження об'єктів чи ділянок місцевості з метою виявлення підозрілих предметів (схожих на вибухові пристрої і речовини), оптимальних дій з ідентифікації підозрілих предметів як вибухових пристроїв і речовин.

Засоби для контактної або дистанційної роботи з вибуховими пристроями – обладнання, яке розроблене чи пристосоване для безпосередніх дій вибухотехніка з розрядження чи знищення вибухових пристроїв і речовин. До таких засобів відносяться також штатні засоби підриву, вибухові речовини та відповідні прилади для ведення вибухових робіт.

Спеціальні пересувні вибухотехнічні лабораторії – спеціальний автотранспорт, в якому розміщене відповідне обладнання. Лабораторія призначена для перевезення та зручності використання обладнання під час виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, забезпечення життєдіяльності вибухотехніків в польових умовах і розгортання на її основі пункту управління вибухотехнічного підрозділу під час організації робочого місця та у процесі роботи.

У прикладному значенні науково-технічні засоби, які застосовуються під час попередження і розслідування кримінальних вибухів, доцільно класифікувати за походженням, загальним призначенням і конструктивними особливостями, а також за функціональним призначенням.

До загальних науково-технічних засобів, що застосовуються у криміналістичних дослідженнях вибухонебезпечних об'єктів, ми відносимо криміналістичні засоби загально-технічного призначення, а також прилади, апаратуру, обладнання, допоміжні технічні засоби і матеріали, які без будь-яких змін застосовуються для вирішення завдань вибухотехнічних досліджень. До них належать освітлювальні засоби; фото- та відеотехніка для наочно-образної фіксації; засоби фіксації вербальної та графічної інформації (аудіотехніка, комп'ютерна техніка тощо).

До пристосованих науково-технічних засобів, тобто доопрацьованих (з деякими змінами) для криміналістичної вибухотехніки, належать хімічні реактиви та обладнання (наприклад, для тонкошарової та газорідної хроматографії), засоби рентгенографії і рентгеноскопії, прилади та обладнання для вивчення елементного складу речовини (наприклад, метод емісійного спектрального, лазерного мікро-спектрального, нейтронно-активаційного, рентгеноструктурного аналізу), засоби та обладнання для дослідження

металографії металевих осколків корпусів вибухових пристроїв, комп'ютерна техніка зі спеціальним програмним забезпеченням, ендоскопічне обладнання (фіброскопи, бароскопи) тощо.

Спеціально розроблені науково-технічні засоби – це різні типи науково-технічного обладнання, приладів та інструментів, які пройшли сертифікацію, рекомендовані для практичного застосування і прийняті на оснащення у вибухотехнічні підрозділи правоохоронних органів⁵. До них можна віднести спеціальні вибухозахисні костюми для спеціалістів-вибухотехніків (наприклад, «КС-1» з маніпулятором (Україна), EOD-7B з маніпулятором (Канада), EOD-9 з маніпулятором (Канада), спеціальні засоби руйнування вибухонебезпечних предметів, спеціальні вибухозахисні контейнери для безпечного транспортування вибухових речовин і вибухових пристроїв (вибухозахисний контейнер ВЗК-1 «Скат», бомбовий контейнер (Англія), бомбова ковдра LBA (Англія), багаторазовий вибухонебезпечний контейнер CB-380 (Україна), мобільний багаторазовий вибухонебезпечний контейнер MECV (MECV-1) Celsius BOFOR DYNASAFE (Швеція)), детектори парів та часток вибухових речовин, спеціальний інструмент у немагнітному та іскробезпечному виконанні, робототехнічні комплекси, спеціальні механічні маніпулятори, спеціальні протиосколкові ковдри (бомбова ковдра (Англія)) тощо.

При дослідженні місць кримінальних вибухів здебільшого застосовуються так звані засоби «польової криміналістики»: техніко-криміналістичні засоби й методи роботи з доказами, які використовуються або можуть бути використані не в кабінеті слідчого або в лабораторіях експерта, а безпосередньо в «польових умовах», тобто на місці події при огляді або при проведенні на цьому місці інших слідчих дій або дослідницьких експертних операцій⁶.

На нашу думку, за функціональним призначенням техніко-криміналістичні засоби і методи дослідження кримінальних вибухів можна класифікувати на такі групи: техніко-криміналістичні засоби і методи пошуку (виявлення) вибухового пристрою та слідів його застосування; техніко-криміналістичні засоби і методи фіксації та вилучення слідової інформації з місця кримінального вибуху; техніко-криміналістичні засоби дослідження вибухонебезпечних об'єктів; техніко-криміналістичні засоби і методи запобігання кримінальним вибухам.

Техніко-криміналістичні засоби і методи пошуку (виявлення) вибухового пристрою та слідів його застосування. Основним завданням при огляді місця події, коли наявна інформація про знаходження на певному об'єкті вибухового пристрою або предметів, подібних з ними, є їхній пошук. Тому науково-технічні засоби і методи для виявлення вибухонебезпечних об'єктів, їх розробка (або пристосування вже наявних) значною мірою залежить від властивостей та особливостей вибухонебезпечних об'єктів, що є предметами пошуку експертів-криміналістів⁷. Залежно від загального призначення і конструктивних особливостей, науково-технічні засоби, які насамперед використовуються для виявлення вибухових речовин, вибухових пристроїв та їх слідів, доцільно поділяти на засоби пошукової техніки (металодетектори або металошукачі); магнітомеханічні засоби; прилади візуально-оглядового спостереження (оглядовий прилад Regula модель 3001 «Лоза»); апаратуру з проникаючим випромінюванням (система рентгенівського контролю Fox-Ray (Англія)); детектори парів та часток вибухових речовин (детектор виявлення парів і часток вибухових речовин EVD-3000 (Канада), тест для виявлення вибухових матеріалів PIR-2 (Польща)); електротехнічні прилади тощо.

Причому такі технічні засоби і методи можуть застосовуватися як для виявлення традиційних криміналістичних слідів на місці вибуху і його окремих об'єктів (відбитків пальців рук, слідів взуття, слідів інструментів, мікрОВОЛОКОН, часток будь-якої речовини й інших слідів, що мають важливу інформацію для слідства), так і для виявлення вибухових пристроїв, вибухових речовин та їх залишків після вибуху. Зокрема, для виявлення прихованого вибухового пристрою, що не спрацював, або осколків пристрою, що вибухнув, можуть застосовуватися пошуковий набір для виявлення вибухових пристроїв ПН-1, металодетектори («ГАММА», «GARRETT»), магнітопідйомники («МИП»), магнітошукачі («ПМП-1»), військові міношукачі (міношукачі ИМП-2 (ПР-507), РВМ-2М (ПР-504А)).

В кожному випадку перед здійсненням пошуку вибухового пристрою безпосередньо фахівцем в області вибухотехніки необхідно попередньо застосовувати службово-пошукового собаку, натренованого на виявлення вибухових речовин. Якщо реакція службово-пошукового собаки була позитивною, тобто

⁵ Кобець М.В. Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів / М.В. Кобець // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 1 (13). – С. 87–92.

⁶ Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы / Р.С. Белкин. – М.: Юридическая литература, 1988. – 304 с.

⁷ Криминалистика: [учебное пособие] / [А.В. Дулов, Г.И. Грамович, А.В. Лапин и др.] ; под ред. А.В. Дулова. – Минск: Экоперспектива, 1998. – 415 с.

виявлений вибухонебезпечний предмет, подібний з вибуховим пристроєм, необхідно використовувати комплекти дистанційних маніпуляторів і робототехнічних комплексів, обладнаних відеокамерами для дистанційного зовнішнього огляду.

Після обстеження місця події з використанням службово-пошукового собаки, що не дав результатів, до пошуку вибухового пристрою приступає фахівець-вибухотехнік. При цьому він використовує ряд технічних засобів і методів, що дають змогу виявити вибуховий пристрій. До них відносяться криміналістичні й армійські металошукачі різних типів, газоаналізатори (детектори), що реагують на молекули вибухових речовин у повітрі, (наприклад, газовий хроматограф «Кристал-2000», який використовується для експрес-аналізу різних речовин, виявлених на місці події, та портативний газоаналізатора «МО-2» російського виробництва, що використовується для виявлення парів вибухових речовин). Використовуються стетоскопи й віброфони, призначені для виявлення годинникового механізму вибухового пристрою⁸.

Якщо є достатні підозри про наявність у конструкції вибухового пристрою елемента уповільнення, не можна здійснювати детальний огляд, фотографування, відеозапис до повного знешкодження або знищення шляхом підриву. Якщо таких підозр немає, вибухотехнік приступає до дистанційного обстеження виявленого об'єкта. Зокрема, при цьому рекомендується застосовувати портативне рентгенівське устаткування.

Визнання можливості механічних переміщень вибухового пристрою здійснюється, зокрема, при наявності вибухозахисного контейнера, якими оснащені спеціальні вибухотехнічні лабораторії й спеціалісти-вибухотехніки. Так, наприклад, вибухозахисні контейнери типу «ЕТЦ» виготовляються чотирьох видів і розраховані на безпечне перевезення вибухових пристроїв із вибуховими речовинами у тротиловому еквіваленті: ЕТЦ-1 – до 10 г.; ЕТЦ-2 – до 400 г., ЕТЦ-3 – до 850 г., ЕТЦ-4 – до 5 кг. Крім того, випускається контейнер типу «Плутон-1», що дає змогу здійснювати перевезення до 400 г.⁹

При демонтажі (підриві) вибухового пристрою на місці події або після його транспортування за межі населеного пункту вибухотехнік повинен враховувати слідчий інтерес і прийняти всі заходи до того, щоб слідчий одержав можливість максимально повно й ефективно виявити сліди вибуху, що мають значення для формування доказів. Для зручності збору речових доказів, у тому числі слідів вибуху, можливо розташування цього предмета в автомобільних шинах, що дає змогу запобігти розльоту осколків вибухового пристрою й мікрослідів вибуху і надалі призначити й успішно провести вибухотехнічну експертизу.

Таким чином, при огляді можуть використовуватися як традиційні технічні засоби (фото- і відеокамери, вимірювальні інструменти, освітлювальні засоби тощо), так і спеціальні вибухотехнічні. Це уніфікований набір науково-технічних засобів «Кремень»; виїзний комплект засобів з визначення вибухових речовин. Для визначення парів вибухових речовин може бути використаний портативний газовий хроматограф типу «Луна-М», що дає змогу проводити експрес-діагностичний аналіз проб в «польових умовах».

Для виявлення дрібних металевих фрагментів підірваного вибухового пристрою може використовуватися металошукач «Корунд». Так само в цих цілях можна застосовувати спеціальний комплект для виявлення й вилучення осколків «Хрест», до складу якого входять підйомник для пошуку осколків в ущелинах, водоймах, колодязях до 10 метрів глибиною, щуп для виявлення осколків у вузькому лабіринтовому просторі, граблі для роботи в траві, калюжі, бруді тощо, магнітна кисть для дослідження ґрунту, сміття, снігу тощо¹⁰.

З метою виявлення осколків у важкодоступних місцях можуть використовуватися металеві щупи, рентгенівські апарати «Інспектор», «Особняк-4». Останні можуть застосовуватися й для дослідження внутрішнього устрою предметів, що викликають підозру на їхню приналежність до вибухового пристрою. Крім того, для визначення центру вибуху рекомендується використовувати спеціальні засоби візування польоту окремих елементів вибухового пристрою («откос», мотузка тощо) Для вилучення фрагментів вибухового пристрою й предметів навколишнього оточення необхідно мати столярні й слюсарні інструменти¹¹.

⁸ Топорков А.А. Собирание и исследование объектов взрывотехники / А.А. Топорков // Записки криминалистов / под ред. В.А. Образцова. – М. : Юрикон, 2001. – С. 213–221.

⁹ Моторный И.Д. Криминалистическая взрывотехника: новое учение в криминалистике / И.Д. Моторный. – М. : Изд.

¹⁰ Скорченко П.Т. Технично-криминалистическое обеспечение расследования преступлений : [учебное пособие] / П.Т. Скорченко. – М. : Былина, 1999. – 272 с.

¹¹ Выездной комплект средств для экспресс-анализа взрывчатых веществ / [В.Н. Агинский, Ю.М. Дильдин, А.И. Колмаков, С.И. Тетерев] // Экспертная практика. – 1981. – № 18. – С. 93–96.

На наш погляд, назріла необхідність створення й впровадження в практику уніфікованого спеціалізованого комплексу для роботи зі слідами вибуху на місці події. Очевидно, що різноманіття завдань, які доводиться вирішувати учасникам огляду вибухового пристрою або місця вибуху не дає змогу зробити такий комплект компактным. Тому з метою технологізації розслідування цієї категорії кримінальних проваджень створюються пересувні вибухотехнічні лабораторії.

Спеціальні пересувні вибухотехнічні лабораторії (на базі автомобіля Mercedes (Німеччина) (типу TEL –630), автомобіля DAF (Англія)) мають виїзний комплект засобів для експрес-аналізу вибухових речовин; магніт, металошукач, армійський металошукач, портативну рентгенівську апаратуру, вібрафон і стетоскоп для прослуховування годинникового механізму; бронезахисну ковдру, броньовані (вибухобезпечні) контейнери; портативний пилосос, сито з різним розміром гнізд; відео- та фотоапаратуру; інструменти для виміру й опису; збільшувальне скло, портативне освітлювальне устаткування; набір слюсарних інструментів, пилки, ножиці, ножі, набори гайкових ключів, викруток; ватяні й марлеві тампони, флакони з ацетоном і дистильованою водою, герметичні скляні ємності, пробірки, герметичні поліетиленові пакети; обгортковий папір, клейку стрічку; ярлички на мотузках, мотузки з яскравими прапорцями, яскраво-жовту стрічку, плакати з попереджувальними написами тощо; спеціальні захисні комплекти, бронежилети, шоломи, маски, захисні окуляри, взуття, робочі рукавиці.

Техніко-криміналістичні засоби і методи фіксації та вилучення слідової інформації з місця кримінального вибуху. Засоби і методи криміналістичної фіксації доказової інформації (відповідно до різних способів такої фіксації: вербальної (словесної), графічної, предметної, наочно-образної).

Вербальна (словесна) фіксація є найпоширенішою і здійснюється шляхом складання протоколів окремих слідчих дій і звукозапису із застосуванням технічних засобів, наявних у слідчій валізі, а також органолептичних засобів.

Різні прилади, апарати, інструменти та матеріали використовуються і для доволі поширеної у криміналістичному дослідженні вибухонебезпечних об'єктів графічної форми фіксації, за якої шляхом складання планів, схем, креслень, малюнків тощо можна відобразити ті чи інші властивості, сторони та якості об'єкта¹².

Через те, що вибухові речовини змінюють свої властивості під дією кисню (що відбивається на їх збереженні (консервації), а у подальшому – і на результати їх дослідження та транспортування), важливе значення має застосування фото- та відеозаписувальної апаратури, за допомогою якої фіксуються образ об'єкта, його ознаки і властивості, недоступні для безпосереднього сприйняття. Ця форма фіксації доказової інформації дає змогу наочно відтворити місце події для подальшого його аналізу суб'єктами судового розгляду і забезпечує високу точність та об'єктивність відтворення місця злочину.

Вилучення вибухонебезпечних об'єктів, які знаходяться у твердому, пастоподібному або рідинному стані, здійснюється, як правило, за допомогою набору інструментів, що є у спеціальній криміналістичній валізі (наприклад, «ВК-1», «ВК-2», «ВК-5», «ВК-8»), після чого вони упаковуються у чисті герметичні контейнери, ємності, пакети, коробки, пробірки тощо. З об'єктів, які не можна вилучити через їхню громіздкість чи неможливість транспортування, проводять змиви тампонами.

Техніко-криміналістичні засоби дослідження вибухонебезпечних об'єктів. Усі технічні засоби такого призначення поділяються на засоби, які використовуються для аналізу окремих складових досліджуваного об'єкта; засоби, які полегшують порівняльне дослідження об'єктів; засоби, які полегшують оцінку даних, одержаних під час дослідження¹³.

Різноманіття технічних засобів, що застосовуються для дослідження вибухонебезпечних об'єктів, зумовлюється різноманітністю конструкції вибухових пристроїв та матеріалів, з яких вони виготовлені. Так, хімічний склад вибухової речовини, якою було споряджено вибуховий пристрій, досліджується за допомогою газового аналізатора (наприклад, прилад типу «EGIS», США). Для складних і точних досліджень вибухових речовин та їх слідів у лабораторних умовах можуть застосовуватися газові хроматографи, рентгенофлуоресцентні аналізатори тощо.

При проведенні металознавчих досліджень, які дають змогу визначити марку металу, з якого виготовлено вибуховий пристрій, оцінити потужність вибухової речовини за зміною (у результаті вибухового навантаження) структури металу, застосовуються хімічні реактиви та обладнання для тонкошарової і

¹² Огляд місць подій за фактами вибухів : [довідково-методичний посібник] / [В.І. Пащенко, Є.М. Ткаченко, С.А. Грущенко, М.В. Кобець]. – К : ДНДЕКЦ МВС України, 2004. – 69 с.

¹³ Топорков А.А. Собирание и исследование объектов взрывотехники / А.А. Топорков // Записки криминалистов / под ред. В.А. Образцова. – М. : Юрикон, 1994. – Вып. 4. – С. 213–220.

газорідинної хроматографії вибухових речовин; засоби рентгенографії та рентгеноскопії; прилади та обладнання для дослідження елементного складу речовини методом емісійного спектрального, лазерного мікроспектрального, нейтронно-активаційного, рентгеноструктурного аналізу; засоби та обладнання для дослідження металографії металевих осколків і корпусів вибухових пристроїв тощо.

До технічних засобів, які полегшують проведення порівняльного дослідження вибухонебезпечних об'єктів, дають змогу наочно і швидко порівняти їх за якісними і кількісними характеристиками, належать мікроскопи, лупи, освітлювальні прилади тощо.

Оцінка даних, отриманих під час дослідження вибухонебезпечних об'єктів, проводиться з використанням комп'ютерної техніки зі спеціальним програмним забезпеченням, що дає змогу автоматизувати процес дослідження.

Техніко-криміналістичні засоби і методи запобігання кримінальних вибухів. Залежно від характеру профілактичних адміністративних заходів, із цією метою можуть застосовуватися ті самі прилади, інструменти, пристрої, що і для виявлення, огляду, фіксації, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів.

Так, для проведення огляду і спеціального контролю на режимних об'єктах застосовуються стаціонарні та інші засоби металовиявлення, детектори парів вибухових речовин тощо (наприклад, в аеропортах проводиться контроль багажу із застосуванням рентгенотелевізійної техніки; аналогічна апаратура використовується для виявлення вибухових пристроїв і засобів, що імітують їх, у поштовій кореспонденції, посылках тощо).

Перевірка важкодоступних місць в автомобілях, будівельних конструкціях, каналах вентиляції здійснюється із застосуванням оглядових дзеркал та ендоскопів (набір МК-1, МК-2 (Німеччина), набір спеціального інструменту PIRO-1 (Англія), набір спеціального інструменту PIRO-2M (Польща, Україна).

Для блокування сигналу радіоприймачів, якими можуть бути укомплектовані підривачі саморобних вибухових пристроїв, використовуються генератори перешкод типу «Персей», «Завада», «Форт». Високотужний частотний генератор перешкод «Камиш-М4» дає змогу запобігти вибуху відповідних пристроїв, керованих радіоканалом.

У випадку застосування на автотранспортних засобах мін-пасток з магнітним кріпленням типу «МПМ», «СПМ» доцільно використовувати систему «Талос» (Великобританія), що має високу стійкість до завад і перемінних магнітних полів¹⁴.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що ефективність застосування названих засобів залежить від багатьох чинників, у тому числі наявності їх у достатній кількості, уміння використання, своєчасності технічного обслуговування, ремонту

Наведений в статті перелік науково-технічних засобів і методів, які використовуються для попередження та розслідування кримінальних вибухів, має важливе значення для створення нових й удосконалення вже наявних засобів. Також ця інформація необхідна для підготовки навчально-практичної літератури щодо застосування засобів і методів криміналістичної техніки такої спрямованості.

Створення ефективних засобів та методів виявлення, вилучення, дослідження та знешкодження вибухонебезпечних об'єктів, дасть змогу підвищити рівень матеріально-технічного забезпечення вибухотехнічних підрозділів сучасними науково-технічними засобами (комплексами). Тому ці питання необхідно вирішувати як всередині держави так і на міжнародному рівні. Оскільки боротьба з кримінальними вибухами та умовами, які сприяють їх вчиненню, не може замикатись в межах однієї держави, то, на наше глибоке переконання, необхідний постійний обмін досвідом відповідних фахівців різних держав і взаємодопомога щодо технічного оснащення вибухотехнічних підрозділів.

¹⁴ Кобець М.В. Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів / М.В. Кобець // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 1 (13). – С. 87–92.

Анотація

Проведено аналіз можливостей техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних вибухів. Враховуючи специфіку цього виду злочинів, було вивчено перелік технічних засобів, які використовуються при огляді місця події за фактом вибуху, а також ті, які використовуються при виявленні та знешкодженні вибухонебезпечних предметів. Також в статті є визначення техніко-криміналістичного засобу, загально-криміналістична класифікація техніко-криміналістичних засобів. При описі техніко-криміналістичних засобів в окрему категорію винесено спеціальне обладнання, яке використовується при розслідуванні кримінальних вибухів, з описом можливостей його застосування. Стаття може бути корисною як для практичних працівників так і для науковців. Зроблений аналіз в статті спонукає до удосконалення наявних технічних засобів та до розробки нових з урахуванням використання їх при розслідуванні кримінальних вибухів.

Summary

Analysis capabilities provide technical and forensic investigation of criminal explosions. Given the specificity of this type of crime has been studied for the technical means used in the inspection of the scene into the explosion, as well as those used in the detection and neutralization of explosive devices. Also in the article defines technical and forensic means general classification forensic technical and forensic tools. In describing the technical and forensic tools in a separate category issued special equipment used in the investigation of criminal bombings, describing the possibilities of its application. The article may be useful both for practitioners and for researchers. The analysis in the article leads to the improvement of existing and development of new given their use in the investigation of criminal explosions..

Використана література:

1. Поліщук В.В. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.В. Поліщук ; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2013. – 16 с.
2. Кобець М.В. Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів / М.В. Кобець // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 1 (13). – С. 87–92.
3. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М. : БЕК, 1997. – 227 с.
4. Скорченко П.Т. Техничко-криминалистическое обеспечение расследования преступлений : [учебное пособие] / П.Т. Скорченко. – М. : Былина, 1999. – 272 с.
5. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы / Р.С. Белкин. – М. : Юридическая литература, 1988. – 304 с.
6. Криминалистика : [учебное пособие] / [А.В. Дулов, Г.И. Грамович, А.В. Лапин и др.] ; под ред. А.В. Дулова. – Минск : Экоперспектива, 1998. – 415 с.
7. Топорков А.А. Собираніе и исследование объектов взрывотехники / А.А. Топорков // Записки криминалистов / под ред. В.А. Образцова. – М. : Юрикон, 1994. – Вып. 4. – С. 213–220.
8. Моторный И.Д. Криминалистическая взрывотехника: новое учение в криминалистике / И.Д. Моторный. – М. : Изд. И.И. Шумилова, 2000. – 335 с.
9. Выездной комплект средств для экспресс-анализа взрывчатых веществ / [В.Н. Агинский, Ю.М. Дильдин, А.И. Колмаков, С.И. Тетерев] // Экспертная практика. – 1981. – № 18. – С. 93–96.
10. Огляд місць подій за фактами вибухів : [довідково-методичний посібник] / [В.І. Пащенко, Є.М. Ткаченко, С.А. Грущенко, М.В. Кобець]. – К : ДНДЕКЦ МВС України, 2004. – 69 с.

Юрій Приходько,

старший викладач кафедри криміналістичних експертиз
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ